

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 11, Αρ. 7Α (2022)

«Η Εφαρμογή της Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης στην προσχολική ηλικία και οι κοινωνικοί παράγοντες που την επηρεάζουν».

ΑΓΟΡΙΤΣΑ ΣΟΥΡΕΛΗ, Τζένη Παγγέ

doi: [10.12681/icodl.3492](https://doi.org/10.12681/icodl.3492)

«Η Εφαρμογή της Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης στην προσχολική ηλικία και οι κοινωνικοί παράγοντες που την επηρεάζουν».

The application of distance learning in preschool settings and its social impact

Αγορίτσα Σουρέλη
Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
r.sourelis24@gmail.com

Τζένη Παγγέ
Καθηγήτρια ΠΤΝ,
Σχολή Επιστημών Αγωγής,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
<http://orcid.org/0000-0002-1834-3306>
jpagge@uoi.gr

Abstract

Distance education is a modern way of teaching and learning that has caused a huge change in the country's education system. The emergency conditions of the pandemic created the urgent need to apply it to all levels of education, from pre-school to tertiary education. Preschool is a sensitive age and is an important stage in a person's later development. The implementation of distance education, therefore, requires special handling by teachers in relation to the other levels, so that the learning process is effective. The present study seeks through quantitative research to study the distribution of teachers' readiness for distance education in relation to social characteristics such as age, work area, school unit of employment and whether experience is always given importance in CEE. The results of the research show that the technological, online and digital skills of preschool teachers play an important role in distance education, age and educational experience positively affect the effectiveness in the use of new technologies while at the same time highlighting the urgent need for teacher training in order for the learning process to be successful.

Keywords: *distance education, preschool age, online learning, readiness*

Περίληψη

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι ένας σύγχρονος τρόπος διδασκαλίας και μάθησης που προκάλεσε τεράστια αλλαγή στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας. Οι έκτακτες συνθήκες της πανδημίας δημιούργησαν την άμεση ανάγκη εφαρμογής της σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, από την προσχολική ηλικία έως την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η προσχολική ηλικία είναι μια ευαίσθητη ηλικία και αποτελεί σημαντικό στάδιο για την εξέλιξη του ατόμου αργότερα. Η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, επομένως, απαιτεί ιδιαίτερους χειρισμούς από τους εκπαιδευτικούς σε σχέση με τις υπόλοιπες βαθμίδες, έτσι ώστε η διαδικασία μάθησης να είναι αποτελεσματική. Η παρούσα μελέτη επιδιώκει μέσα από ποσοτική έρευνα να μελετήσει την κατανομή της ετοιμότητας των εκπαιδευτικών για εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε σχέση με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά ηλικία, περιοχή εργασίας, σχολική μονάδα απασχόλησης δίνοντας πάντα βαρύτητα στην εμπειρία σε ΕξΑΕ. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι τεχνολογικές, διαδικτυακές και ψηφιακές δεξιότητες των εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας παίζουν σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση από απόσταση, η ηλικία και η εκπαιδευτική εμπειρία επηρεάζουν θετικά την

αποτελεσματικότητα στη χρήση των νέων τεχνολογιών ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύεται και η επιτακτική ανάγκη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών προκειμένου η μαθησιακή διαδικασία να είναι επιτυχής.

Λέξεις-κλειδιά: *εξ αποστάσεως εκπαίδευση, διαδικτυακή μάθηση, προσχολική ηλικία, ετοιμότητα*

Εισαγωγή

Οι ραγδαίες κοινωνικοπολιτικές, οικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις επηρεάζουν σημαντικά τα συστήματα όλων των χωρών παγκοσμίως σε επίπεδο πολιτικό, οικονομικό αλλά και εκπαιδευτικό. Οι εξελίξεις αυτές επιβάλλουν την αναπροσαρμογή των εκπαιδευτικών συστημάτων προκειμένου να ανταποκριθούν στις νέες προκλήσεις που δημιουργούνται. Όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα παγκοσμίως προσπαθούν να εισάγουν καινοτομίες στην εκπαιδευτική διαδικασία αναπτύσσοντας νέες μεθόδους μάθησης και διδασκαλίας, με τη βοήθεια της ψηφιακής τεχνολογίας, έχοντας ως στόχο να καλύψουν τις προσδοκίες και τις ανάγκες των μαθητών τους προκειμένου να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της νέας εποχής (Δροσάτος, 2019).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί μία τέτοια καινοτομία που σήμερα εφαρμόζεται σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Στην Ελλάδα, μέχρι πρόσφατα, δεν είχε καθιερωθεί ακόμη επίσημα η εισαγωγή της (Κελενίδου, Αντωνίου, & Παπαδάκης, 2017). Ιδιαίτερα για την προσχολική ηλικία, από τα ελάχιστα ερευνητικά δεδομένα που υπάρχουν (Βέργου, Κουτσούμπα & Μουζάκης, 2016. Μουρατίδου & Μανούσου, 2020. Ozgem, Kan, Kuset & Sasmacioglu, 2020; Yang & Tsai, 2017.) διαπιστώνεται πως μέχρι πρόσφατα, η εφαρμογή της στο νηπιαγωγείο είχε συμπληρωματικό χαρακτήρα (Βέργου κ. συν., 2016. Μουρατίδου & Μανούσου, 2020. Παλαιοδήμου, 2017). Το γεγονός αυτό φαίνεται πως άλλαξε με το ξέσπασμα της πανδημίας τον Μάρτιο του 2020, όπου έγιναν ξαφνικές θεσμικές αλλαγές και επιβλήθηκε η υποχρεωτική εξ αποστάσεως εκπαίδευση και στην προσχολική ηλικία.

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι η μορφή εκπαίδευσης που θα παίξει σημαντικό ρόλο στις επόμενες δεκαετίες. Η εφαρμογή της απαιτεί την τήρηση των βασικών αρχών της, της παιδαγωγικής της διάστασης, τη διαμόρφωση ειδικού διδακτικού υλικού και τη σωστή οργάνωση χωρίς να χάνεται ο «μαθητοκεντρικός» προσανατολισμός της (Στρίγκας & Τσιμπήρης, 2019, σ. 262).

Με τον όρο «ετοιμότητα» εννοείται η ικανότητα των εκπαιδευτικών στη χρήση της τεχνολογίας, του διαδικτύου και των ψηφιακών μέσων κατά την εφαρμογή της εκπαίδευσης από απόσταση, την ικανότητα μετατροπής της δια ζώσης διδασκαλίας σε διαδικτυακή και την κατάλληλη υποστήριξη των εκπαιδευτικών με επιμορφωτικά σεμινάρια.

Οι Αρμακόλας και Παναγιωτακόπουλος (2020) και η Παγγέ (2016) διαπιστώνουν ότι οι τεχνολογικές δεξιότητες είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την μαθησιακή διαδικασία μέσω αυτής της μορφής εκπαίδευσης, συμφωνούν πως η οργάνωση της διδασκαλίας παίξει πολύ σημαντικό ρόλο και καταλήγουν στο συμπέρασμα πως οι εμπλεκόμενοι σε αυτή τη διαδικασία θα πρέπει να έχουν κατάλληλη εκπαίδευση (δεξιότητες στη χρήση υπολογιστών και εξοικείωση με το διαδίκτυο και τα ψηφιακά μέσα).

Ο ρόλος, επομένως, των εκπαιδευτικών, των μαθητών αλλά και των γονέων αποδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντικός για τη συμμετοχή σε μια τέτοια διαδικασία (Kim, 2020; Pavlenko G.V. & Pavlenko A.I., 2020a, 2020b). Οι εκπαιδευτικοί, εκτός από τις κατάλληλες τεχνολογικές και ψηφιακές γνώσεις που πρέπει να διαθέτουν, θα πρέπει να οργανώνουν και να σχεδιάζουν κατάλληλα το εκπαιδευτικό υλικό.

Επιπλέον, οι δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο θα πρέπει να διοργανώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες των παιδιών, να κεντρίζουν το ενδιαφέρον τους, να αναπτύσσουν την κριτική τους σκέψη και μέσα από τη συνεργασία να οδηγούνται στη μάθηση (Kim, 2020. Παπανικολάου & Μανούσου, 2019).

Τα μικρά παιδιά θεωρούνται ψηφιακοί αυτόχθονες αλλά εξαιτίας των περιορισμένων τεχνολογικών, ψηφιακών και διαδικτυακών δεξιοτήτων τους χρειάζονται τη βοήθεια και την εποπτεία των γονέων τους προκειμένου να ανταπεξέλθουν σε μια τέτοια διαδικασία μάθησης (Παγγέ, 2016). Ορισμένοι γονείς είναι σε θέση να βοηθούν τα παιδιά με την τεχνολογία, τα υποστηρίζουν και τα ενθαρρύνουν ενώ παράλληλα βοηθούν στην επικοινωνία με τον εκπαιδευτικό (Κελενίδου κ. συν., 2017).

Σύμφωνα με τους Turgut και Tunga (2016), οι τεχνολογικές δεξιότητες και η ικανότητα χρήσης τεχνολογικών συσκευών από την προσχολική ηλικία αποτελούν τα πιο σημαντικά προσόντα για τη μελλοντική ζωή των παιδιών. Η χρήση του υπολογιστή λοιπόν, στην προσχολική εκπαίδευση με τον κατάλληλο τρόπο, περιεχόμενο, πλαίσιο και καθοδήγηση βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν κριτική και αναλυτική σκέψη, να κοινωνικοποιηθούν και να μάθουν να συνεργάζονται (Παγγέ, 2016).

Η Παλαιοδήμου (2017) και η Τζοβλά (2017) διαπιστώνουν πως τα μικρά παιδιά είναι πρόθυμα να εμπλακούν σε τέτοιου είδους καινοτόμες διδακτικές προσεγγίσεις, και τα μαθησιακά αποτελέσματα να είναι ιδιαίτερα σημαντικά, όταν επιλέγονται από τους εκπαιδευτικούς οι κατάλληλες δραστηριότητες και τα κατάλληλα λογισμικά βάση της ηλικίας και των ενδιαφερόντων των μικρών μαθητών. Τα παιδιά αυτής της ηλικίας μαθαίνουν μέσα από το παιχνίδι και από πρακτικές δραστηριότητες έχοντας την ικανότητα και την επιθυμία να εξελιχθούν σε αυτορρυθμιζόμενα άτομα (Kim, 2020; Λέκκα, 2017; Παπανικολάου & Μανούσου, 2019). Ο ευέλικτος χαρακτήρας του προγράμματος του νηπιαγωγείου ευνοεί την ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης από απόσταση στην προσχολική ηλικία (Μουρατίδου & Μανούσου, 2020). Σε ένα τέτοιο πρόγραμμα τα παιδιά χρησιμοποιώντας τη φαντασία τους, τη διάθεση τους για παιχνίδι αλλά και με τη βοήθεια ψηφιακών μέσων, μπορούν μέσα από προσωπικές αναζητήσεις να ανακαλύψουν τη γνώση και τελικά να φτάσουν στη μάθηση (Βέργου κ. συν., 2016; Λέκκα, 2017).

Το συνεχώς μεταβαλλόμενο εκπαιδευτικό περιβάλλον αλλά και οι έκτακτες συνθήκες, όπως η πανδημία στις μέρες μας, που εμφανίζονται αναδεικνύουν την ανάγκη για συνεχή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών προκειμένου να ανταποκριθούν με επιτυχία στις σύγχρονες εξελίξεις (Racheva, 2020).

Σύμφωνα με τη Racheva (2020), κατά τη διάρκεια της πανδημίας, πολλές μελέτες διαπίστωσαν την επιμορφωτική τάση των προσχολικών εκπαιδευτικών. Παρόλο που οι προσχολικοί εκπαιδευτικοί έδειξαν να προσαρμόζονται γρήγορα στις νέες τεχνολογίες, τις στρατηγικές και τα εργαλεία διδασκαλίας, ταυτόχρονα, αναδείχθηκε και η επιτακτική ανάγκη άμεσης κατάρτισής τους.

Οι εκπαιδευτικοί συνειδητοποιούν πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος τους για την επιτυχή εφαρμογή της εξ αποστάσεως διδασκαλίας αλλά και η σχετική επιμόρφωσή τους ώστε να μπορέσουν να βελτιώσουν τις διδακτικές πρακτικές τους. Όπως επισημαίνει η Racheva (2020), μάλιστα, η ηλικία των εκπαιδευτικών δεν είναι σαφές ότι επηρεάζει την αποτελεσματικότητά τους στη χρήση των νέων τεχνολογιών. Οι νεότεροι θα μπορούσαν να ανταποκριθούν καλύτερα στις νέες συνθήκες λόγω του ότι ανήκουν στην ψηφιακή γενιά αλλά οι μεγαλύτεροι σε ηλικία θα μπορούσαν να είναι εξίσου αποτελεσματικοί λόγω της παιδαγωγικής τους εμπειρίας.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί η ετοιμότητα των νηπιαγωγών στη χρήση της τεχνολογίας, του διαδικτύου και των ψηφιακών μέσων για την

εφαρμογή της εξ αποστάσεως διδασκαλίας στην προσχολική ηλικία σε σχέση με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά. Το ερευνητικό ερώτημα που εξετάζεται στην παρούσα έρευνα είναι το εξής: Πόσο επηρεάζεται η ετοιμότητα των εκπαιδευτικών για χρήση εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε σχέση με άλλους κοινωνικο-οικονομικούς παράγοντες όπως ηλικία, περιοχή εργασίας, σχολική μονάδα απασχόλησης, εμπειρία σε προγράμματα ΕξΑΕ.

Μεθοδολογία

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα μελέτη είναι η ποσοτική και η ερευνητική διαδικασία διήρκησε από τα μέσα Μαρτίου έως τα τέλη Μαΐου του 2021. Ως εργαλείο συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο με κλειστού και ανοικτού τύπου ερωτήσεις. Εστάλησαν 200 ερωτηματολόγια σε εκπαιδευτικούς προσχολικής ηλικίας και επιστράφηκαν 115. Το τυχαίο δείγμα αποτελείται από νηπιαγωγούς από όλη την Ελλάδα που εργάζονται στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα εκπαίδευσης. Τα δεδομένα αναλύθηκαν με τη χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS.

Αποτελέσματα

Στην έρευνα αυτή συμμετείχαν σε μεγαλύτερο ποσοστό εκπαιδευτικοί ηλικίας από 36 έως 40 ετών (Πίνακας 1) και εργάζονται κυρίως σε δημόσια νηπιαγωγεία αστικής περιοχής. Το 38,3% διαθέτει το βασικό τίτλο σπουδών ενώ ένα ικανοποιητικό ποσοστό (32,2%) διαθέτει και μεταπτυχιακό. Το 53% διαθέτει πιστοποίηση στη χρήση υπολογιστών ενώ ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό (61,7%) δεν διαθέτει καμία εμπειρία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Πίνακας 1. Ηλικιακή Ομάδα Εκπαιδευτικών Προσχολικής Ηλικίας
Ηλικιακή Ομάδα:

	Συχνότητα	Ποσοστό	Εγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Ηλικία 20- 25	28	24,3	24,3	24,3
26- 30	12	10,4	10,4	34,8
31- 35	10	8,7	8,7	43,5
36- 40	30	26,1	26,1	69,6
41-45	13	11,3	11,3	80,9
46- 50	9	7,8	7,8	88,7
51-55	8	7,0	7,0	95,7
56- 60	5	4,3	4,3	100,0
Σύνολο	115	100,0	100,0	

Τα εργαλεία που χρησιμοποίησαν, κυρίως, οι εκπαιδευτικοί προσχολικής ηλικίας κατά τη διάρκεια εφαρμογής της ΕξΑΕ και με μεγαλύτερη συχνότητα ήταν το email και η τηλεδιάσκεψη μέσω Webex. Το viber φαίνεται να χρησιμοποιήθηκε περισσότερο από το messenger και η e-class ελάχιστα.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων συμφωνεί πως η ικανότητα χρήσης της τεχνολογίας από τους εκπαιδευτικούς βοηθά στην εφαρμογή της ΕξΑΕ στην προσχολική ηλικία (85,2%) ενώ ένα σημαντικό ποσοστό θεωρεί πως οι στάσεις (76,5%) και οι δεξιότητες (86,1%) των εκπαιδευτικών στη χρήση της τεχνολογίας δίνουν κίνητρα στα μικρά παιδιά και επηρεάζουν τη μάθησή τους στις νέες τεχνολογίες. Επιπλέον, οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί αποδεικνύεται πως γνωρίζουν για τα ασφαλή διαδικτυακά περιβάλλοντα και πιστεύουν πως η εξοικείωσή τους με τη χρήση των διαδικτύου μπορεί να συντελέσει στην αποτελεσματική εφαρμογή της μάθησης από απόσταση σε αυτές τις μικρές ηλικίες. Το άρτια οργανωμένο

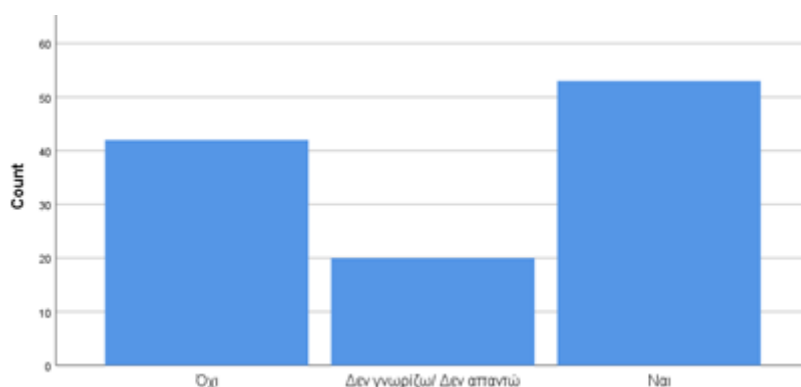
ηλεκτρονικό μάθημα από τους εκπαιδευτικούς αποδεικνύεται εξίσου σημαντικός παράγοντας για την εφαρμογή της ΕξΑΕ.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων στην έρευνα αποδεικνύει πως η προσαρμογή των εκπαιδευτικών στην ΕξΑΕ δεν ήταν εύκολη υπόθεση (65,2%). Η παιδαγωγική εμπειρία φαίνεται πως βοήθησε τους περισσότερους (59,1%) στη μετατροπή της δια ζώσης διδασκαλίας σε διαδικτυακή, ενώ και η ηλικία αποδεικνύεται ως ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει θετικά την αποτελεσματικότητα στη χρήση των νέων τεχνολογιών (52,2%). Επίσης, πολύ σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή τους στις νέες συνθήκες διδασκαλίας αποτέλεσε και η προηγούμενη εμπειρία τους σε προγράμματα ΕξΑΕ (68,7%).

Η επιτυχής ανταπόκριση των νηπίων στη μάθηση από απόσταση εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το πόσο άρτια οργανωμένο είναι το ηλεκτρονικό μάθημα ανεξάρτητα από το αν οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν ή όχι ότι η προετοιμασία τους στη χρήση της τεχνολογίας, του διαδικτύου και των ψηφιακών μέσων επηρεάζει την αποτελεσματικότητα των διαδικτυακών μαθημάτων. Με τη βοήθεια του z- test ποσοστών ($z= 3.0909$ και $p= .002$) διαπιστώνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά.

Επιπλέον, όπως διαπιστώνεται και από το διάγραμμα 2, ανεξάρτητα από τη σχολική μονάδα στην οποία εργάζονται οι εκπαιδευτικοί, η συμμετοχή σε σεμινάρια για την σωστή οργάνωση των ηλεκτρονικών μαθημάτων είναι σημαντική.

Κατά τη διάρκεια εφαρμογής της ΕξΑΕ στα νηπιαγωγεία συμμετείχα σε σεμινάρια σχετικά με την οργάνωση και τη σχεδίαση κατάλληλων διαδικτυακών μαθημάτων.

Διάγραμμα 2. Συμμετοχή εκπαιδευτικών σε σεμινάρια σχετικά με την οργάνωση και τη σχεδίαση κατάλληλων διαδικτυακών μαθημάτων κατά τη διάρκεια εφαρμογής της ΕξΑΕ στο νηπιαγωγείο

Το 36,2% των εκπαιδευτικών που εργάζονται σε δημόσια νηπιαγωγεία και το 30,8% όσων εργάζονται σε ιδιωτικά, δεν συμμετείχαν σε σεμινάρια σχετικά με την οργάνωση και τη σχεδίαση κατάλληλων διαδικτυακών μαθημάτων. Αντίστοιχα, το 59,4% των εκπαιδευτικών του δημόσιου νηπιαγωγείου και το 69,2% των εκπαιδευτικών του ιδιωτικού συμμετείχαν σε σεμινάρια σχετικά με την οργάνωση και σχεδίαση κατάλληλων διαδικτυακών μαθημάτων. Όσον αφορά την περιοχή εργασίας των εκπαιδευτικών και τη συμμετοχή τους σε σεμινάρια για την ΕξΑΕ, διαπιστώνεται πως η περιοχή εργασίας των εκπαιδευτικών δεν επηρεάζει τη συμμετοχή τους σε σεμινάρια σχετικά με την εκπαίδευση από απόσταση. Το 50% των εκπαιδευτικών που εργάζονται σε αγροτική περιοχή, το 47,5% όσων εργάζονται σε ημιαστική περιοχή και το 38,5% αυτών που εργάζονται σε αστική περιοχή συμμετείχαν σε σεμινάρια για την κατάλληλη οργάνωση και σχεδίαση των διαδικτυακών μαθημάτων. Ενώ, το 35,7% των συμμετεχόντων που διδάσκουν σε αγροτική περιοχή, το 32,8% όσων διδάσκουν σε ημιαστική περιοχή και το 46,2% αυτών που διδάσκουν σε αστική

άγχους και αβεβαιότητας και τους οδηγεί στην αναζήτηση επιμορφωτικών σεμιναρίων προκειμένου να μπορέσουν να ανταποκριθούν με επιτυχία στις νέες συνθήκες. Η παιδαγωγική εμπειρία των εκπαιδευτικών και η εμπειρία τους σε προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης φαίνεται πως βοηθούν στην αποτελεσματικότητα της διαδικτυακής μάθησης. Η ηλικία, ωστόσο, δεν αποτελεί βασικό παράγοντα που βοηθάει στην μάθηση από απόσταση καθώς οι νεότεροι εκπαιδευτικοί να μην ανήκουν στην ψηφιακή γενιά αλλά υπάρχουν και εκπαιδευτικοί μεγαλύτερης ηλικίας που είναι εξίσου αποτελεσματικοί στη χρήση της τεχνολογίας. Συμπερασματικά, η ΕξΑΕ αποτελεί μία καινοτομία που από ότι φαίνεται ήρθε για να μείνει. Για αυτό το λόγο οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να φροντίσουν ώστε να υπάρχει ο κατάλληλος τεχνολογικός εξοπλισμός για όλους (σχολεία, εκπαιδευτικούς και μαθητές), να εξασφαλίζεται η πρόσβαση όλων στο διαδίκτυο και να παρέχεται η συνεχής κατάρτιση στους εκπαιδευτικούς ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν με επιτυχία σε αυτήν την καινοτόμα διαδικασία μάθησης. Οι κοινωνικοί παράγοντες αποδεικνύονται σημαντικοί για τη μάθηση από απόσταση στην ευαίσθητη αυτή ηλικία.

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην προσχολική ηλικία είναι μια διαδικασία που αποδείχτηκε πολύτιμο εργαλείο για την αντιμετώπιση έκτακτων συνθηκών αλλά δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί για μεγάλο χρονικό διάστημα γιατί τα παιδιά έχουν ανάγκη την καθημερινή επαφή με τον εκπαιδευτικό και τους συμμαθητές για να αναπτύξουν την κοινωνικότητά τους. Η εξ αποστάσεως διαδικασία μάθησης είναι μια απρόσωπη διαδικασία και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αντικαταστήσει πλήρως τη δια ζώσης διδασκαλία.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αρμακόλας, Σ., & Παναγιωτακόπουλος, Χ. (2020). Εξ αποστάσεως διδασκαλία μέσω τηλεδιάσκεψης: οι επιδράσεις των τεχνολογικών παραγόντων. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 16(1), 22-43. doi: <https://doi.org/10.12681/jode.22800>
- Βέργου, Μ., Κουτσούμπα, Μ., & Μουζάκης, Χ. (2016). Η συμπληρωματική Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στη νηπιακή ηλικία μέσα από το παράδειγμα μιας έρευνας δράσης στη μουσειακή αγωγή. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 12(2), 24-39.
- Δροσάτος, Δ. (2019). Η καινοτομία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση μέσω της χρήσης των ΤΠΕ. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 10, 22-28.
- Κελενίδου, Π., Αντωνίου, Π., & Παπαδάκης, Σ. (2017). Η εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση. Συστηματική ανασκόπηση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας. *Διεθνές για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 9, 168-184.
- Kim, J. (2020). Learning and Teaching Online During Covid-19: Experiences of Student Teachers in an Early Childhood Education Practicum. *International Journal of Early Childhood*, 52(1), 145-158. doi: <https://doi.org/10.1007/s13158-020-00272-6>
- Λέκκα, Α. (2017). *Η παιδαγωγική αξιοποίηση των ψηφιακών παιχνιδιών στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση* (Διδακτορική Διατριβή Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων).
- Μουρατίδου (Mouratidou), Ο., & Μανούσου (Manousou), Ε. (2020). Εξ αποστάσεως μουσειακή εκπαίδευση στην προσχολική αγωγή. Έρευνα Δράσης: Η δημιουργία ενός εικονικού μουσείου στο νηπιαγωγείο; Distance Museum Education in pre-school education. Action Research: The creation of a virtual museum in pre-school. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 16(2), 89-109. doi: <https://doi.org/10.12681/jode.23131>
- Ozgem, K., Kan, S.G., Kuset, S., & Sasmacioglu, E. (2020). Evaluation of the effect of distance education on children in pre-school period: Parental views. *Near East University Journal of Education Faculty (NEUJEF)*, 3(2), 94-103. doi: <http://dx.doi.org/10.32955/neuje.v3i2.252>
- Παγγέ, Τζ. (2016). *Εκπαιδευτική Τεχνολογία και Εφαρμογές Διαδικτύου*. Θεσσαλονίκη: ΔΙΣΙΓΜΑ.

- Παλαιοδήμου, Α. (2017). Συμπληρωματική εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση. Η περίπτωση του e-twinning στο νηπιαγωγείο. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 9, 16-23. doi: <http://dx.doi.org/10.12681/icodl.1373>
- Παπανικολάου, Κ., & Μανούσου, Γ. (2019). Συμπληρωματική Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην Α' Βάθμια Εκπαίδευση. Μια έρευνα δράσης για την αναπλήρωση των μαθημάτων για τους μαθητές που απουσιάζουν περιστασιακά από το σχολείο. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 15(1), 184-201.
- Pavlenko, G.V., & Pavlenko, A.I. (2020a, November 6). Digital Literacy as a Condition for Positive Experience of the COVID-19 Lockdown for Families With Preschool Children. *Atlantis Press. Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 486, 507-512. doi: <https://doi.org/10.2991/assehr.k.201105.090>
- Pavlenko, G.V., & Pavlenko, A.I. (2020b). Impact of COVID-19 Lockdown on the Readiness of Preschool Educators For Distance Learning. *Atlantis Press. Advances in Economics, Business and Management Research*, 156, 163-168. Retrieved from www.atlantis-press.com
- Racheva, V. (2020). Model of blending virtual and traditional classrooms in schools (from preschool to high school). *Knowledge International Journal*, 40(2), 327-333.
- Στρίγκας, Κ., & Τσιμπήρης, Α. (2019). Εξ αποστάσεως Επιμόρφωση Δασκάλων. Εφαρμογή, Στατιστική Ανάλυση και Αποτίμηση. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 15(1), 241-267. doi: <https://doi.org/10.12681/jode.19604>
- Τζοβλά, Ε. (2017). Εξ αποστάσεως επαγγελματική ανάπτυξη εκπαιδευτικών και χρήση του παραγόμενου εκπαιδευτικού υλικού στη σχολική εκπαίδευση. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 13(1), 65-75. doi: <https://doi.org/10.12681/jode.13971>
- Turgut, G., & Tunga, Y. (2016). Technology education in preschool: An applied sample lesson. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*, 7(1), 81-92. Retrieved from www.ijonte.org
- Yang, Y.-F., & Tsai, C.-C. (2017). Exploring in-service preschool teachers' conceptions of and approaches to online education. *Australasian Journal of Educational Technology*, 33(1), 134-147. doi: <https://doi.org/10.14742/ajet.2635>